

Michał Grech

ORCID: 0000-0002-4242-5213

Uniwersytet Wrocławski

<https://doi.org/10.19195/1733-5779.38.3>

Prawo, język i komunikacja — stan i perspektywy badań nad zniesławieniem i mową nienawiści

Słowa kluczowe: prawo, lingwistyka, nauka o komunikacji, lingwistyka prawa, lingwistyka kryminalistyczna, legal design

Keywords: law, linguistics, communication science, legal linguistics, forensic linguistics, legal design

Abstrakt: Niniejszy tekst ma charakter przeglądowy i teoretyczny, a w jego ramach zamierzono realizację dwóch głównych celów. Pierwszym z nich jest skrótowny przegląd historycznych i aktualnych pól badawczych łączących problematykę prawną oraz naukę o komunikacji i językoznawstwo, jak również perspektyw rozwoju, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji w Polsce. Zamierzeniem tego przeglądu jest sprawdzenie, czy w ramach badań lingwistyki prawnej podejmowane były problemy, które zostaną przedstawione w drugiej części tekstu. Drugim celem tekstu jest wskazanie propozycji nowych obszarów badań wypowiedzi pod kątem istotnych prawnych pojęć takich jak atak werbalny, „mowa nienawiści”, dyskredytacja czy zniesławienie.

Law, language and communication — the state and perspectives of research on defamation and hate speech

Abstract: The following article is intended to pursue two main objectives. The first one is a brief review of the historical and current research fields that combine legal issues and communication science and linguistics, and the prospects for development, with particular emphasis on the situation in Poland. This review is a preparation to check whether the research in legal linguistics has addressed the problems that will be presented in the second part of the text. The second aim of the text is to indicate proposals for new areas of speech research in terms of important legal concepts such as: verbal attack, “hate speech”, discredit, defamation.

Wstęp

Tradycyjny podział na dyscypliny naukowe nie tylko wzmacniał specyfikę każdej z dyscyplin, lecz także w efekcie wspierał ich rozgraniczanie, co w konsekwencji stało się przyczyną wielokrotnie już analizowanego zamykania się wie-

lu dyscyplin we wcześniej wypracowanych kanonach. To, poza pozytywnymi efektami poznawczymi i metodologicznymi, spowodowało także zawężenie pytań i pól poznawczych. Dlatego też szczególnie ciekawe i ważne wydaje się łączenie osiągnięć różnych dyscyplin czy też stosowanie wypracowanych już metod badań w nowych obszarach.

Właśnie na styku różnych dyscyplin naukowych możliwe jest stawianie innych, często zupełnie nowych pytań, które były nie do pomyślenia w ramach pojedynczych dyscyplin. Są to zarówno pytania badawcze, jak i problemy praktyczne, które wcześniej były nierozwiązywalne.

W niniejszym tekście podjęto próbę krótkiego przedstawienia rozwoju relacji między prawem a lingwistyką, a także wskazania możliwości rozwoju badań codziennych użycie języka w komunikacji. Szczególnie interesujące są tu nowe obszary badań wypowiedzi pod kątem prawnych pojęć, takich jak „mowa nienawiści”, dyskredytacja, zniesławienie, co umożliwiłoby bardziej precyzyjne określanie językowych i komunikacyjnych granic tych pojęć. Ze względu na moje wykształcenie i przygotowanie tekst jest z pewnością bliższy lingwistyce i nauce o komunikacji niż prawu, o czym czytelników zawczasu uprzedzam.

1. Przegląd dotychczasowych pól badań prawno-lingwistycznych

Jak wskazuje Aleksandra Matulewska, powołując się na pracę Eugeniusza Bautry z 1935 roku, potrzeba połączenia prawa i lingwistyki była dostrzegana od dawna¹.

W dalszej części swojej pracy Matulewska wskazuje też dwie książki, które uważa za pionierskie dla dyscypliny łączącej te dwie dziedziny: *Comparative Legal Linguistics* z 2006 roku, której autorem jest Heikki Mattila², oraz *Legal Linguistics*³ z 2009 roku, którą napisał Marcus Galdia. Obie książki przyczyniły się do rozwoju badań w tym zakresie, zarówno wskazywały możliwy zakres pytań oraz definiowały bazowe zagadnienia, jak i wskazywały metody. Pierwsza z nich w większym stopniu koncentruje się na tradycyjnych już w lingwistyce badaniach porównawczych przeniesionych na grunt języka prawniczego i uwzględnia zarówno badania wewnątrz jednego systemu prawnego, jak i (jak wskazuje tytuł) badania porównawcze. Druga zaś przedstawia szerszą propozycję badań lingwistyki prawnej (*legal linguistics*), wspomina też tradycję polską i współczesne badania w naszym kraju.

Obecnie można wyróżnić kilka głównych pól badań i użycia metod, zwłaszcza lingwistyki, w kontekście prawnym. W większości są to tradycyjne badania języ-

¹ A. Matulewska, *Legal Linguistics No Longer Neglected: Review of Legal Linguistics by Marcus Galdia* (Reviewed by Aleksandra Matulewska), „Comparative Legilinguistics” 4, 2010, s. 111–115.

² H. Mattila, *Comparative Legal Linguistics*, Ashgate 2006.

³ M. Galdia, *Legal Linguistics*, Frankfurt am Main 2009.

koznawcze na materiale tekstów prawnych, głównie regulacji prawnych, umów, wyroków sądowych.

Pierwszym i chyba najbardziej rozwijanym i rozwiniętym polem jest tłumaczenie dokumentów prawnych, głównie regulacji czy umów, co ma olbrzymie znaczenie w relacjach międzynarodowych czy szczególnie w tworzeniu prawa i dokumentów w Unii Europejskiej. To pole jest znacząco reprezentowane zarówno w pracach naukowych, jak i w kształceniu na uniwersytetach.

Ze względu na cele artykułu nie rozwijam tu tematu tłumaczeń przysięgłych i poświadczonych, który jest jednym z bardziej rozwiniętych zagadnień, częściowo sięgających także lingwistyki prawa.

Drugim polem jest analiza języka prawniczego z perspektywy językoznawstwa. Pierwszym obszarem tego pola jest analiza decyzji sądów i sędziów w różnych systemach prawnych. I tu ciekawym przykładem jest praca Maríi José Marín Pérez⁴ z 2019 roku, która analizowała oceniające słownictwo w uzasadnieniach decyzji sędziów w systemach brytyjskim i hiszpańskim. Autorka wskazała różnice w sposobie uzasadniania decyzji, wynikające też z głównych założeń systemu prawnego. W Hiszpanii, gdzie system prawny wzorowany jest na prawie rzymskim, mocno skodyfikowanym, rola sędziów ogranicza się do stosowania i cytowania przepisów prawa. Natomiast w Zjednoczonym Królestwie system prawa zezwala na większą wolność sędziów, a prawo jest w znacznej mierze tworzone właśnie przez ich decyzje. Jak wskazuje Marín Pérez: „Porównawczo w korpusie brytyjskim występuje wyższy odsetek pozycji słownictwa wyrażających ocenę: 1,08% w porównaniu z 0,72% w korpusie hiszpańskim” (przeł. — M.G.)⁵.

Kolejną ciekawą, pozostającą w tym polu badań, jest praca Stanisława Goźdz-Roszkowskiego⁶ korzystająca z lingwistycznej „metodologii korpusowej w celu badania języka uzasadnień decyzji stosowania prawa”⁷. Do tego nurtu można zaliczyć także badania argumentacji prawniczej, gdzie za ważne można uznać między innymi prace Davide Mazziego z 2007 i 2010 roku⁸.

⁴ M.J. Marín Pérez, *A Corpus-Based Comparative Analysis of Evaluative Language in Judicial Decisions. Legal Language and the Expression of Emotion*, Universidad de Murcia, Spain 2019, https://www.academia.edu/42083860/A_CORPUS_BASED_COMPARATIVE_ANALYSIS_OF_EVALUATIVE_LANGUAGE_IN_JUDICIAL_DECISIONS_LEGAL_LANGUAGE_AND_THE_EXPRESSION_OF_EMOTION?email_work_card=title (dostęp: 12.06.2021).

⁵ *Ibidem*, s. 14.

⁶ S. Goźdz-Roszkowski, *Signalling sites of contention in judicial discourse. An exploratory corpus-based analysis of selected stance nouns in us Supreme Court opinions and Poland's Constitutional Tribunal Judgments*, „Comparative Linguistics” 32, 2017, s. 91–115.

⁷ *Ibidem*, s. 93.

⁸ D. Mazzi, *The Construction of Argumentation in Judicial Texts. Combining a Genre and Corpus Perspective*, „Argumentation” 1, 2007; *idem*, *This Argument Fails for Two Reasons... A Linguistic Analysis of Judicial Evaluation Strategies in US Supreme Court Judgements*, „International Journal for the Semiotics of Law” 23, 2010, nr 4.

Istotna dla badań języka prawa jest też praca Andrzeja Malinowskiego z 2006 roku zatytułowana *Polski język prawny*⁹.

Trzecim już znacznie rozwiniętym polem jest badanie argumentacji prawniczej, gdzie za istotne można uznać prace Davide Mazzi z 2007 i 2010 roku. Prace te wskazują zakres badań lingwistycznych w obszarze języka prawa.

Czwartym obszarem współczesnych badań prawno-językoznawczych są analizy struktur językowych na przykładzie tekstów prawnych, i tu także interesującym przykładem może być między innymi praca Stanisława Goźdz-Roszkowskiego i Gianluki Pontrandolfa¹⁰ skupiająca się na gramatycznych korelatach decyzji i ocen sądowych. Praca ta otwiera nowe pola do analiz innych tekstów oceniających i stanowiących decyzje.

1.1. Przegląd dotychczasowych pól badań: lingwistyka kryminalistyczna w Polsce

Kolejnym obszarem na styku nauki o języku i prawa czy też właściwie pogranicza prawa jest olbrzymi obszar badań kryminalistyczno-lingwistycznych. Tu od lat rozwija się wiele badań nakierowanych na różne zagadnienia: od analiz scenariuszy przesłuchania, przez analizy służące identyfikacji autorów anonimów, po analizy listów samobójczych.

Bardzo ważnym i aktualnym zbiorem obejmującym wspomniane wyżej zagadnienie jest *Lingwistyka kryminalistyczna. Teoria i praktyka* pod redakcją Moniki Zaśko-Zielińskiej i Krzysztofa Kredensa¹¹. W tekście wstępnym *Obszary tematyczne w ramach lingwistyki kryminalistycznej*¹² autorzy przedstawili wyczerpująco historię i stan dyscypliny w Polsce. Szczególnie ciekawe dla badań nad „mową nienawiści”, dyskredytacją i zniesławieniem są zawarte w omawianym tomie teksty Jadwigi Linde-Usiekniewicz¹³ oraz Filipa Gralińskiego i Jarosława Liberka¹⁴. W pierwszym z nich autorka przedstawia problematykę analizy „mowy nienawiści” z perspektywy teorii aktów mowy Johna Langshawa Austina i wskazuje na konieczność uwzględnienia szerszego niż tylko słownikowy kontekstu analiz, szczególnie składni i tła referencji badanych wypowiedzi. Z kolei tekst

⁹ A. Malinowski, *Polski język prawny*, Warszawa 2006.

¹⁰ G. Pontrandolfo, S. Goźdz-Roszkowski S., *Exploring the Local Grammar of Evaluation: The Case of Adjectival Patterns in American and Italian Judicial Discourse*, „Research in Language” 12, 2014, nr 1, s. 71–91.

¹¹ *Lingwistyka kryminalistyczna. Teoria i praktyka*, red. M. Zaśko-Zielińska, K. Kredens, Wrocław 2019.

¹² M. Zaśko-Zielińska, K. Kredens, *Obszary tematyczne w ramach lingwistyki kryminalistycznej*, [w:] *Lingwistyka kryminalistyczna...*

¹³ J. Linde-Usiekniewicz, *Wybrane problemy rozpoznawania językowych cech „nawoływania do nienawiści”*, [w:] *Lingwistyka kryminalistyczna...*

¹⁴ F. Graliński, J. Liberek, *Przydatność tradycyjnych opisów leksykograficznych w dowodach z opinii biegłego językoznawcy dotyczących znieważenia*, [w:] *Lingwistyka kryminalistyczna...*

Filipa Gralińskiego i Jarosława Liberka pokazuje przykładową analizę wybranego słowa („pedał”) w celu ustalenia stopnia jego obraźliwości i spełniania wytycznych artykułu 216 k.k. Co szczególnie istotne, analiza nie ogranicza się tylko do danych leksykograficznych, ale wykorzystuje też dane językowe historyczne i współczesne dla ustalenia użyc i kontekstów badanego słowa, co w pewien sposób realizuje postulaty Linde-Usiekniewicz. Co ciekawe, dane te uzyskano przy użyciu programu autorskiego FBL Riserch (obecnie chyba AUTO DL¹⁵). Ta analiza przypadku ze względu na zainteresowania badawcze autora i cele niniejszego tekstu jest szczególnie interesująca.

Ostatnim wyróżnionym obszarem styku lingwistyki i prawa jest badanie wartości i sposobów wartościowania w dyskursie prawniczym. Obszar ten uznaję za najbardziej interesujący, a także nowatorski i najmniej jeszcze rozwinięty, choć czerpiący z wcześniejszych prac językoznawczych (jak choćby z prac Jamesa R. Martina i Petera R. White’a¹⁶). I tu jedną z nowszych prac jest artykuł badający wzorce ocenne (*evaluative patterns*) w uzasadnieniach sędziów, napisany przez Stanisława Goźdz-Roszkowskiego i Gianlukę Pontrandolfa¹⁷. We wzmiankowanej pracy autorzy wskazują na istotne dla niniejszego artykułu stwierdzenie, że wciąż brakuje w obrębie językoznawstwa badań znaczeń wartościujących (*evaluative meanings*): „Surprisingly, linguistic research into studying this phenomenon in legal language is still in its infancy”¹⁸. Praca ta, jako jedna z niewielu, próbuje wypełniać tę lukę w badaniach nad dyskursem prawniczym. Poza wymiarem czysto językowym ten obszar badań wkracza też na pole rzadko eksplorowane w lingwistyce — wymiar komunikacyjny badanych tekstów.

1.2. Przegląd dotychczasowych pól badań prawno-komunikacyjnych

Na koniec tego krótkiego przeglądu warto jeszcze wspomnieć o praktycznych wykorzystaniach badań językowych i komunikacyjnych. Są to badanie zrozumiałości tekstów urzędowych i prawniczych oraz związane z nimi propozycje upraszczania różnych dokumentów, które przygotowywane są dla niespecjalistów. Tu warto wspomnieć o badaniach Tomasza Piekota, Marcina Poprawy i Grzegorza Zarzecznego z Uniwersytetu Wrocławskiego nad prostotą i zrozumiałością języka, szczególnie tekstów pisanych o funduszach europejskich¹⁹ oraz nad zagadnie-

¹⁵ <http://www.fbl.org.pl> (dostęp: 5.08.2021).

¹⁶ J.R. Martin, P.R. White, *The Language of Evaluation: Appraisal in English*, London 2005.

¹⁷ G. Pontrandolfo, S. Goźdz-Roszkowski, *Facing the Facts. Evaluative Patterns in English and Italian Judicial Language*, [w:] *Language and Law in Professional Discourse. Issues and Perspectives*, red. V.K. Bhatia et al., Newcastle upon Tyne 2014.

¹⁸ *Ibidem*, s. 10.

¹⁹ T. Piekot, M. Poprawa, *Nowy język władzy — sprawozdanie z badań tekstów o Funduszach Europejskich*, [w:] *Dyskursy komunikacji medialnej*, red. A. Filipczak-Białkowska, Łódź 2011, s. 101–115.

niem przystępności tekstów urzędowych w internecie²⁰. Podejmowane są różne próby ustanowienia uproszczonych standardów języka zrozumiałego dla wszystkich (*plain language*)²¹. Bardzo ciekawym i nowym przykładem jest jeden z numerów „Obliczy Komunikacji”, w którym kilka artykułów poświęcono właśnie upraszczaniu języka prawa²².

Pojawia się też nurt praktyczny, zorientowany bardziej na użyteczność społeczną i rynkową, w którego ramach analizowane są zarówno omawiane już wyżej dokumenty oficjalne, jak i autoprezentacje prawników. Tu przykładem jest bardzo świeża analiza komercyjna autoprezentacji prawniczych autorstwa wspomnianego już Tomasza Piekota, utrzymana w nurcie działań zmierzających do wprowadzenia standardu prostego języka (tak zwany *plain language*) w różnych dokumentach użytkowych, szczególnie publicznych, umowach, instrukcjach itp.

Tu warto też wspomnieć o podejściu, czy też raczej koncepcji, *legal design* czy też, mówiąc prościej, projektowaniu prawa i prezentowaniu prawa, tak by było zorientowane na odbiorcę. Pomysł brzmi bardzo obiecująco, niestety autorzy koncepcji (Stanford Law School) w założeniach umieścili osobno tworzenie prawa i osobno jego tłumaczenie, co w konsekwencji sprowadza się do tworzenia uproszczonych tylko dokumentów dla odbiorców końcowych (nieprawników), praktycznie z pominięciem upraszczania dokumentów prawnych.

Jak widać z podsumowania, niektóre tradycyjne obszary styku prawa i nauki o języku, takie jak tłumaczenie tekstów prawnych, słowniki terminologii czy kryminalistyka, nadal są rozwijane i szeroko wykorzystywane. Równocześnie pojawiają się nowe obszary badań związane z wartościowaniem i prostotą tekstów, najczęściej rozwijane przez węższe grono autorów.

1.3. Inne formy rozwoju lingwistyki prawnej

Jak wspomniano wcześniej, poza badaniami i literaturą naukową dotyczącymi zagadnień z pogranicza językoznawstwa i prawa rozwijają się też instytucjonalne formy naukowe: czasopisma, konferencje, jednostki organizacyjne.

Spśród czasopism wymienić warto szczególnie „International Journal of Language & Law”²³ wydawany od 2012 roku oraz „Comparative Legilinguistics” wydawane od 2009 roku²⁴.

Wśród instytucji naukowych obecnie można znaleźć co najmniej dwa stowarzyszenia naukowe działające na styku analizowanych w tym tekście dyscyplin. Są to legilingwistyczne International Language and Law Association i kryminalistyczne

²⁰ T. Piekot, G. Zarzeczny, *Przystępność tekstów urzędowych w internecie*, Wrocław 2017.

²¹ T. Piekot, G. Zarzeczny, E. Moroń, *Standard plain language w polskiej sferze publicznej*, [w:] *Lingwistyka kryminalistyczna...*

²² „Oblicza Komunikacji” 11, 2019.

²³ <https://www.languageandlaw.eu/jll/index>.

²⁴ <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/cl>.

The International Association of Forensic Linguists (IAFL)²⁵. Istnienie i działalność stowarzyszeń wskazują na znaczny poziom organizacji badaczy w ramach dyscypliny i tematu, wystarczająco znaczny, by założyć i utrzymać stowarzyszenia.

Są także mniej sformalizowane i rozwinięte grupy badawcze, na przykład Computer Assisted Legal Linguistics²⁶ mająca główną siedzibę na uniwersytecie w Siegen, zrzeszająca badaczy z całego świata. W Polsce istotny wkład wnoszą zakład Legal Linguistics (Legilinguistics) and LSPs²⁷ na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

2. Perspektywy badań nad mową nienawiści i zniesławieniem

W świetle powyższego przeglądu działań łączących prawo, lingwistykę i naukę o komunikacji wskazałem zarówno obszary już mocno rozwinięte i rozwijane w ramach szeroko rozumianej lingwistyki tekstu, jak i tematy podjęte w węższym, istotnym dla tego artykułu obszarze badań związanych z mową nienawiści, dyskredytacją, zniesławieniem. Jak wykazałem, jest ich stosunkowo niewiele i skupiają się głównie na wskazaniach do analiz lingwistycznych²⁸ czy analizie wybranego słowa („pedał”) w celu ustalenia stopnia jego obraźliwości i spełniania wytycznych artykułu 216 k.k. Są to prace wprost przywołujące wskazane problemy badawcze. Ciekawe wydają się tu także wspomniane już badania wzorców ocennych w uzasadnieniach sędziów²⁹, szczególnie gdyby możliwe było rozszerzenie zakresu badań i wypracowanej metody w kierunku badań innych tekstów zawierających wypowiedzi ocenne zorientowane na dyskredytację czy zniesławienie.

Wydaje się, że w obecnej sytuacji brak jeszcze badań i propozycji praktycznych, które umożliwiłyby szybsze i łatwiejsze określanie językowych i komunikacyjnych wyznaczników wypowiedzi znieważających czy nawołujących do nienawiści. Szczególnie istotne wydaje się to, by taka propozycja badawcza opierała się na współczesnej wiedzy o systemowych uwarunkowaniach języka i komunikacji.

Cele

Wydaje się, że takie badania mogłyby skutkować stworzeniem praktycznej aplikacji, która ułatwiałaby zarówno wstępną analizę osobom zainteresowanym, jak i pracę organom ścigania i sądom, a także dawała mocne podstawy empiryczne biegłym sądowym w zakresie mowy nienawiści.

Taka aplikacja mogłaby mieć kilka funkcjonalności:

1. Umożliwiałaby osobom uważającym się za pokrzywdzone oraz ich przedstawicielom prawnym łatwe sprawdzenie, czy dana wypowiedź, uznana za obraźliwą

²⁵ <https://www.iafl.org/>.

²⁶ <https://www.cal2.eu/team>.

²⁷ <http://lingualegis.amu.edu.pl/>.

²⁸ Na przykład J. Linde-Usiekniewicz, *op. cit.*

²⁹ G. Pontrandolfo, S. Goźdz-Roszkowski, *Exploring...*

czy nienawistną, choćby wstępnie spełnia kryteria dla wyżej wymienionych wypowiedzi przed zgłoszeniem ich na przykład organom ścigania. Może być także dodatkowym argumentem przy zgłoszeniu.

2. Pozwalałaby wskazać organom ścigania, czy w zgłoszonym do ścigania przypadku są przesłanki, by wstępnie uznać je za spełniające kryteria zniesławienia czy mowy nienawiści.

3. Pomagałaby wskazać biegłym sądowym i/lub sędziom fragmenty wypowiedzi wraz z kontekstem społecznym, spełniające kryteria dla zniesławienia czy mowy nienawiści.

4. I wreszcie mogłaby sprawdzać zadany zakres tekstów czy wypowiedzi pod kątem wystąpienia mowy nienawiści i znieważania. Wydaje się, że całkiem możliwe i sensowne jest stworzenie takiego algorytmu, który mógłby raportować takie sytuacje do sprawdzenia przez kompetentne osoby. A jak wskazują aktualne badania nad mową nienawiści, już samo jej zauważenie i zwrócenie uwagi osobie jej używającej może spowodować wyraźne zmniejszenie liczby takich zachowań³⁰.

Obecnie celem nie jest rozpoczęcie badań, gdyż te są już wstępnie prowadzone, a w ramach innych dyscyplin badania nad mową nienawiści także ostatnio rozwijają się intensywnie. Celem aktualnym wydaje się raczej wypracowanie metod i kierunków badań, które pozwoliłyby dokładniej i w szerszym zakresie opisać te zjawiska tak, by móc je sprawnie rozpoznawać i móc działać na gruncie prawa.

Metody

Wydaje się, że dla zrealizowania takiego zamysłu kluczowe będzie określenie katalogu słów i wyrażeń, a także kontekstów społecznych i medialnych charakterystycznych dla badanych zjawisk.

Istotne jest też, aby materiał był zbierany w sposób, który pozwoli następnie na wstępną automatyczną analizę wskazanych tekstów.

Jak się wydaje, takie określenie przedmiotu badań i warunków ich prowadzenia wymagać będzie zastosowania kilku źródeł danych i metod analizy.

1. Pierwszym wartym wykorzystania źródłem wydają się istniejące zbiory określeń uznawanych za obraźliwe, zniesławiające lub nawołujące do nienawiści. Ze względu na niejednoznaczność języka źródło to jest z konieczności niewystarczające, choć może być istotną wskazówką w przypadku prostych sytuacji, w których ktoś praktycznie wprost zniesławia czy nawołuje do nienawiści.

2. Drugim istotnym źródłem może być też analiza dotychczasowych orzeczeń sądowych w tym zakresie oraz uzasadnień biegłych sądowych, jednak z zachowaniem świadomości, że polski system prawny nie opiera się na precedensach.

³⁰ M. Bilewicz et al., *Artificial Intelligence Against Hate. Intervention Reducing Verbal Aggression in the Social Network Environment*, „Aggressive Behavior” 47, 2021 nr 3, DOI: 10.1002/ab.21948.

3. I wreszcie trzecim i chyba najistotniejszym źródłem wydają się odpowiednio skonstruowane korpusy tekstów, pozwalające na wyróżnienie słów i wyrażeń używanych do zniesławiania i nawoływania do nienawiści i działań nią motywowanych.

Szczególnie istotne wydaje się tu wykorzystanie porównawczych badań ilościowych, które pozwoliłyby na wykrycie schematów oceny, dyskredytacji, zniesławienia i nawoływania do nienawiści oraz podobnych zjawisk.

Obecnie intensywnie rozwijane są różne podejścia analityczne do dużych zbiorów tekstowych, które umożliwiają zarówno użycie klasycznych metod analizy, jak i wykorzystanie algorytmów rozpoznających wzory. Ze względu na przyjęte cele ten wątek nie będzie rozwijany w tym artykule.

Oczekiwane efekty

W efekcie badań porównawczych możliwe byłoby zarówno scharakteryzowanie każdego ze zjawisk, wskazanie ich podobieństw, jak i wzajemne odróżnienie poprzez wskazanie językowych i komunikacyjnych wyznaczników (i wskaźników) badanych zjawisk. Zwłaszcza że nie wszystkie z wymienionych zjawisk podlegają regulacjom i sankcjom prawnym.

Dałoby to zarówno lingwistom, jak i prawnikom, a także niespecjalistom możliwość wstępnej oceny, czy ich przekonanie o niestosowności czy łamaniu prawa jest uzasadnione. Z kolei specjaliści i biegli sądowi otrzymaliby dodatkowe punkty odniesienia uzupełniające dotychczasową wiedzę, kompetencje lingwistyczne i kulturowe.

Tak jak wspomniano, możliwe byłoby też przygotowywanie wyspecjalizowanych aplikacji — programów komputerowych analizujących wybrane teksty i wskazujących fragmenty spełniające kryteria mowy nienawiści, zniesławień, ataków werbalnych. Oczywiście takie programy miałyby ograniczenia wynikające z niejednoznacznego charakteru języka i zawsze byłyby raczej pomocą i wskazówką, i nie zastąpiłyby specjalisty, szczególnie w przypadku tekstów bardziej złożonych i niejednoznacznych.

Dla osiągnięcia tak zdefiniowanych celów konieczna jest współpraca prawników, lingwistów oraz badaczy komunikacji. Mam nadzieję, że wśród czytelników tego tekstu znajdą się osoby zainteresowane współpracą w tym zakresie.

Bibliografia

- Bautro E., *Idea lingwistyki i semantyki prawniczej*, Lwów 1935.
- Bilewicz M., Tempańska P., Leliwa G., Dowgiałło M., Tańska M., Urbaniak R., Wroczyński M., *Artificial intelligence against hate: Intervention reducing verbal aggression in the social network environment*, „Aggressive Behavior” 47, 2021, nr 3, DOI: 10.1002/ab.21948.
- Galdia M., *Legal Linguistics*, Frankfurt am Main 2009.
- Goźdz-Roszkowski S., *Signalling sites of contention in judicial discourse: An exploratory corpus-based analysis of selected stance nouns in us Supreme Court opinions and Poland’s Constitutional Tribunal Judgment*, „Comparative Legilinguistics” 32, 2017, s. 91–115.

- Graliński F., Liberek J., *Przydatność tradycyjnych opisów leksykograficznych w dowodach z opinii biegłego językoznawcy dotyczących znieważenia*, [w:] *Lingwistyka kryminalistyczna. Teoria i praktyka*, red. M. Zaśko-Zielińska, K. Kredens, Wrocław 2019.
- Linde-Usiekniewicz J., *Wybrane problemy rozpoznawania językowych cech „nawoływania do nienawiści”*, [w:] *Lingwistyka kryminalistyczna. Teoria i praktyka*, red. M. Zaśko-Zielińska, K. Kredens, Wrocław 2019.
- Malinowski A., *Polski język prawny. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2006.
- Martin J.R., White P.R., *The Language of Evaluation: Appraisal in English*, London 2005.
- Mattila H., *Comparative Legal Linguistics*, Ashgate 2006.
- Matulewska A., *Legal Linguistics No Longer Neglected: Review of Legal Linguistics by Marcus Galdia (Reviewed by Aleksandra Matulewska)*, „Comparative Legilinguistics” 4, 2010, <https://doi.org/10.14746/cl.2010.4.10>.
- Mazzi D., *The Construction of argumentation in judicial texts: Combining a genre and corpus perspective*, „Argumentation” 2007, nr 1, s. 21–38.
- Mazzi D., *This Argument Fails for Two Reasons... A Linguistic Analysis of Judicial Evaluation Strategies in US Supreme Court Judgements*, „International Journal for the Semiotics of Law” 23, 2010, nr 4.
- „Oblicza Komunikacji” 11, 2019.
- Piekot T., Poprawa M., *Nowy język władzy — sprawozdanie z badań tekstów o Funduszach Europejskich*, [w:] *Dyskursy komunikacji medialnej*, red. A. Filipczak-Białkowska, Łódź 2011.
- Piekot T., Zarzeczny G., *Przystępność tekstów urzędowych w internecie*, Wrocław 2017.
- Piekot T., Zarzeczny G., Moron E., *Standard plain language w polskiej sferze publicznej*, [w:] *Lingwistyka kryminalistyczna. Teoria i praktyka*, red. M. Zaśko-Zielińska, K. Kredens, Wrocław 2019.
- Pontrandolfo G., Goźdz-Roszkowski S., *Exploring the Local Grammar of Evaluation: The case of adjectival patterns in American and Italian judicial discourse*, „Research in Language” 12, 2014, nr 1, s. 71–91, <https://doi.org/10.2478/RELA-2014-0014>.
- Pontrandolfo G., Goźdz-Roszkowski S., *Facing the facts: Evaluative patterns in English and Italian judicial language*, [w:] *Language and Law in Professional Discourse: Issues and Perspectives*, red. V.K. Bhatia, G. Garzone, R. Salvi, G. Tessuto, Ch. Williams, Newcastle upon Tyne 2014.
- Pontrandolfo G., Goźdz-Roszkowski S., *Legal phraseology today: Corpus-based applications across legal languages and genres*, „International Journal of Specialized Communication”, 37, 2015, nr 3–4, s. 130–138.
- The Pragmatic of Affect*, red. E. Ochs, Berlin 1989.
- Zaśko-Zielińska M., Kredens K., *Obszary tematyczne w ramach lingwistyki kryminalistycznej*, [w:] *Lingwistyka kryminalistyczna. Teoria i praktyka*, red. M. Zaśko-Zielińska, K. Kredens, Wrocław 2019.

Źródła internetowe

- Comparative Legilinguistics: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/cl>.
- Computer Assisted Legal Linguistics: <https://www.cal2.eu/team>.
- The International Association of Forensic Linguists (IAFL): <https://www.iafl.org/>.
- International Journal of Language & Law: <https://www.languageandlaw.eu/jll/index>.
- Legal Linguistics (Legilinguistics) and LSPs: <http://lingualegis.amu.edu.pl/>.
- Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne: <https://kryminalistyka.pl/lingwistyka-kryminalistyczna/>

Materiały konferencyjne

Marín Pérez M.J., *A Corpus-Based Comparative Analysis of Evaluative Language in Judicial Decisions. Legal Language and the Expression of Emotion*, Universidad de Murcia, Spain 2019.
https://www.academia.edu/42083860/A_CORPUS_BASED_COMPARATIVE_ANALYSIS_OF_EVALUATIVE_LANGUAGE_IN_JUDICIAL_DECISIONS_LEGAL_LANGUAGE_AND_THE_EXPRESSION_OF_EMOTION?email_work_card=title.